

Література

1. Моляко В.А. Стратегия решения новых задач в процессе регуляции творческой деятельности / Психол. журнал. – Т.16. - № 1. – С. 87-90.
2. Полякова Г.С. Розробка сценарію творчого уроку як засіб збереження психічного здоров'я // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. / за ред. Максименка С.Д. - К.: 2004, т.7, вип.3. – С. 191-197.
3. Полякова Г.С. Підготовка управлінської еліти в умовах шкільного навчання // Зб. наук. праць УАДУ при Президентіві України (за матеріалами виступів учасників конференції „Українська еліта та її роль в державотворенні”) – К., 2000. – С. 57-62.
4. Психологія у ХХІ столітті: перспективи розвитку / Матеріали VI Костюківських читань. – 2003. – 222с.

Савченко Т. Л.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УВАГИ – ЯК ВОЛЬОВОГО КОНТРОЛЮ)

В наслідок зміни сталої моделі образу педагога сучасне суспільство отримало в спадщину ряд освітніх, соціальних і психологічних проблем. Це пов'язане, зокрема з тим, що на взаєминах „вчитель – учень” позначається перехід від авторитарної системи до гуманістичної, котра носить зараз характер чуйнішого взаємовпливу. При цьому, соціальне середовище пред'являє до педагога більш жорсткі вимоги, котрі можна в цілому узагальнити як підвищення індивідуальної відповідальності, так і розширення сфер педагогічної реалізації. Також робота педагога ускладнюється за рахунок більш складної і розкутої поведінки сучасних учнів, яка відмічається в порівнянні з минулими роками. Одне з головних питань, котре постає в світлі даної проблеми, це готовність студента-педагога до педагогічної діяльності – професійного та творчого виконання викладацьких і виховних задач.

Мета даної статті – з'ясувати, на основі літературних даних та попередніх особистих досліджень, основні критерії готовності до педагогічної діяльності, визначити роль уваги, щодо забезпечення готовності до даної діяльності, а також розглянути значення рефлексивного мислення студента при формуванні його професійних рис.

Існує багато видів діяльності, котрі вимагають від індивіду станів підвищеної готовності, й праця вчителя, на наш погляд, належить саме до них. Сучасний етап науково-технічного прогресу характеризується ускладненням освітнього процесу на основі його інтенсифікації. Це, в свою чергу, напружує працю педагога, пред'являючи більш високі вимоги в області як фізичних так і

нервово-емоційних навантажень. Вчитель загальноосвітньої школи (гімназії, ліцею, інших учбових закладів) є ключовою фігурою освітньо-виховного процесу, ефективність котрого визначається не тільки професійною компетентністю педагога, але й його психічним та фізичним благополуччям.

Згідно формулюванню Дьяченко М.І. та Кандибовича Л.А. (1976), *готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване самовираження особистості, котре включає переконання, погляди, відносини, мотиви, відчуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки та настроєність на поведінку* [5].

Для визначення змісту теоретичної та практичної підготовки студентів до професійної діяльності, спробуємо здійснити системний аналіз головних компонентів, завдяки котрим здійснюється педагогічна діяльність.

Стан готовності передбачає наявність декількох компонентів:

- інтелектуальний – поняття задач, обов'язків, знання предмету та розуміння його проблем, володіння засобами досягнення цілей та прогноз діяльності;
- емоційний – впевненість у своїх силах, успіху діяльності, почуття відповідальності, настроєність на даний момент, та комунікативна культура викладання;
- мотиваційний – інтерес до діяльності, прагнення до успіху при виконанні поставлених задач;
- вольовий – мобілізація сил, зосередженість на задачах.

Усі ці компоненти праці повинні мати збалансовану односпрямованість. Коли між ними, припустимо, інтелектуальним і емоційним компонентами, виникають дисгармонійні відносини, виникають перешкоди до їх повноцінного здійснення.

Готовність, як різнопланове, багатомірне психічне утворення, можна описувати як у вертикальному (еволюціонування особистості), так і горизонтальному (визрівання первісно необхідних структур) просторах.

Інтелектуальний компонент формування готовності до педагогічної діяльності поєднує в собі вирішення трьох взаємопов'язаних задач:

- отримання студентами системи знань з конкретного предмету;
- оволодіння соціально-психологічними методами учбово-виховної роботи;
- оволодіння комунікативними вміннями та навичками.

Також, критерієм професійної готовності педагога можуть виступати здібності стосовно грамотного планування та здійснення педагогічної діяльності.

Розглядаючи готовність до педагогічної діяльності, неможливо проігнорувати фактор взаємодії “вчитель – учень (учні)”, який передбачає фронтальне спілкування вчителя з учнем і класом в цілому. Таке спілкування потребує від вчителя використання різноманітних психологічних засобів, спираючись на особистісні ресурси. Особливого значення при цьому набуває ступінь володіння власною увагою та контроль за нею. *Основною функцією уваги, при цьому, є забезпечення зосередженості та спрямованості психічної діяльності* [10].

Нагадаємо, що *увага* – як одна з провідних психічних функцій мозку людини, забезпечує ефективне функціонування сприйняття, пам'яті, мислення, відчуттів, тобто відображення якостей предметів зовнішнього та внутрішнього світу. Разом з пам'яттю та мисленням, вона є основою будь-якої діяльності, визначаючи її ефективність та якість.

У даному контексті, *увага виступає як контроль за діяльністю що виконується*, котра, зрозуміло, має свої характерні ознаки:

- організаторську;
- орієнтаційно-прогностичну;
- конструктивно-проектвальну;
- інформаційно-пояснювальну;
- комунікативно-стимулюючу;
- дослідницько-творчу;
- діагностичну;
- аналітико-оцінну.

Розглядаючи увагу як ресурсне утворення, що забезпечує переробку необхідної інформації, треба мати на увазі те, що ресурси розумових зусиль мають свої обмеження. Питання про вимір розумового навантаження педагога, оцінку складності виконуваних задач та визначення пріоритетних інформаційних потоків, є ключовим при вирішенні проблеми розподілу уваги в складних ситуаціях одночасного виконання вчителем двох, або більшої кількості видів діяльності. Для досягнення високого рівня продуктивності при вирішенні певних зазначених задач, необхідні доведені до автоматизму навички селективної переробки інформації. Вміння відфільтровувати другорядні подразники, залишаючи у полі зору пріоритетні, культивується з метою економного використання обмежених ресурсів організму, – що також являє собою одну з складових, котра забезпечує професійний рівень вчителя.

Психологічна готовність до професійної діяльності є системним утворенням, яке формується під впливом багатьох факторів і яке можна розглядати на трьох рівнях: як процес, як стан і як результат. Факторами, котрі визначають рівень психологічної готовності, може стати баланс свідомих і неусвідомлюваних компонентів в структурі мислення, емоцій, поведінці, починаючи з етапу формування мотивацій і закінчуючи реалізацією на рівні дій [3].

Як відмічають студенти-практиканти старших курсів чи ті, хто вже почали працювати, одна з причин негативного положення речей у галузі підготовки студентів до професійної діяльності – невпевненість у власних діях. Наслідок такої невпевненості – розгубленість, неухважність, відчуття втоми та незадоволеність результатами своєї праці. За такими станами, на наш погляд, стоїть саме явище низької психологічної готовності до педагогічної діяльності. При цьому, низька психологічна готовність не обов'язково є наслідком поганої теоретичної підготовки, котра може бути на високому рівні, скоріше це – невміння застосувати отриманні знання, відсутність навичок створення власних адап-

тивних прийомів, та шляхів викладання з урахуванням своїх індивідуальних якостей, а також відсутність новаторського підходу, тобто, свого роду імпровізації. Самі студенти відмічають, що їм не вистачає активних форм навчання, котрі б спонукали їх до творчого мислення та знаходження нестандартних рішень поточних питань. У свою чергу, багато молодих вчителів констатують, що стають заручниками викладацьких алгоритмів і штампів, які їм давали у вузі, відчувуючи емоційний та інтелектуальний ступор у швидкоплинних ситуаціях, які виникають в умовах класу.

Безумовно, проблему психологічної готовності студентів до педагогічної діяльності необхідно вирішувати ще на етапі навчання студентів-педагогів у вузі. Удосконалення підходу для вирішення даної проблеми полягає, на наш погляд, у підвищенні рівня професійної самосвідомості студента-педагога. В той же час підвищення рівня професійної самосвідомості можливе при наявності умов для **самопізнання себе як суб'єкта викладацької діяльності**. Самопізнання за своєю природою є рефлексивним процесом [4]. Самосвідомість і мотивація – наслідок рефлексії, котра виступає як активний процес самопізнання. Фіналом активної рефлексивної діяльності є якісно новий рівень розуміння себе та іншого, новий рівень самовідношення та мотивації [1, 6, 7]. Результатом самопізнання студента-педагога виступає поступове формування професіоналізму. Стартовий рівень – професійна свідомість студента-першокурсника. Перехід на якісно новий рівень оцінки та розуміння себе, здійснюється під впливом усвідомлення себе як особистості та професіонала [9]. В даному контексті, рефлексія допомагає студенту здолати ригідність мислення та поведінки, а вмотивованість дій забезпечує подолання професійних негараздів [2]. Спеціаліст з високою рефлексивною культурою відрізняється від інших рівнем саморозвитку, позитивними мотиваційними установками, вмінням контролювати емоційні стани та володіє засобами актуалізованої професійної діяльності, котрі спрямовані на розвиток професійно важливих якостей і планування кар'єри. Тільки пізнання себе, своєї особистості, своїх професійно значимих здібностей, якостей і прагнень може підвести спеціаліста до ефективного виконання професійної діяльності. Незнання себе, своїх слабких і сильних сторін, відсутність чітких мотиваційних установок – все це ускладнює професійний і особистий прогрес студентів.

В якості можливого мірила готовності до майбутньої професійної діяльності студента-педагога ми пропонуємо використати такий психологічний параметр як ***рівень внутрішньої мотивації до педагогічної діяльності, при якому увага виступає як вольовий контроль за діяльністю що виконується***. Під вольовим контролем розуміють те, що особистість вольовим зусиллям утримує в свідомості певну ідею [8]. Таким чином, контроль за самосвідомістю відбувається за рахунок управління увагою. Спрямованість і зосередженість уваги приводять до впорядкування думок і відчуттів, дозволяючи максимальним чином використовувати інтелектуальні й енергетичні ресурси, та взагалі потенційні можливості індивіда. При правильному здійсненні механізму

регулювання уваги, об'єм актуальної у певний час інформації наближується до оптимального, внаслідок чого, людина отримує позитивні емоції – інтерес і зацікавленість у діяльності. Психологічна готовність до педагогічної діяльності, при цьому, обумовлює пік студентської кар'єри та професійну зрілість суб'єкта.

Висновки:

- психофізіологічна готовність до професійної діяльності обумовлена з одного боку, оптимальним станом психічних та фізіологічних функцій організму, котрий забезпечує виконання діяльності; з іншого – відповідним станом кваліфікаційної підготовки;
- увага виступає як вольовий контроль за діяльністю що виконується, забезпечуючи зосередженість і спрямованість психічної діяльності;
- рефлексивне мислення студента, котре виступає як активний процес самопізнання себе як суб'єкта викладацької діяльності, створює передумови для виходу на новий рівень усвідомленого, вмотивованого професіоналізму;
- психофізіологічна готовність до педагогічної діяльності – це передумова цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності.

Література

1. Бодалев А.А. Психология межличностного общения // Рязань, 1994. – С. 43-56.
2. Войтюк Д.К. Установки в структуре целостной личности // Материалы Всероссийской научно-практической конференции 22-24 апреля 2002 г. Качество образования: технологический аспект // Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО, 2002. – С. 121-130.
3. Войтюк Д.К. Установки личности и некоторые модели межличностных отношений // Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО, 2002. – С. 15-22.
4. Додонов Б.И. Эмоциональная направленность личности: Автореф. дис. д-ра психол. наук // М., 1980. – 20 с.
5. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. // Психологические проблемы готовности к деятельности. – М.: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
6. Захарова Л.Н. Психологические основы подготовки к профессиональной деятельности: Автореф. дис. д-ра психол. наук // Новосибирск, 1995.-С. 25.
7. Кайгородов Б.В. Самопонимание: миф или реальность // М.: Московский психолого-социальный институт, 2000. – С. 77-83.
8. Ланге Н.Н. Биологическое определение и разновидности внимания // Психология внимания. – М., 2001. – С. 381-394.
9. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя // М.: Флинта, 1998. – С. 23-41.
10. Савченко Т.Л. Особливості системної організації уваги та загальні принципи її корекції як засіб оптимізації професійної діяльності педагогів // Актуальні проблеми психології. Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. - Том V, частина 3. - К., 2004. - С. 182-193.

Резюме:

В работе рассмотрены основные положения готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности. Выделен ряд критериев, которые на наш взгляд могут служить показателями готовности. Рассмотрена роль рефлексии, как процесса самопознания и осознания своих мотивационных побуждений к данному виду деятельности; и внимания, которое выступает в качестве волевого контроля, за выполняемой деятельностью.

Седаков І.О., Дудко В.І., Циганчук Т.В., Красильников Р.Г, Озерянський А.А.

КОНЦЕПЦІЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ АСИМЕТРІЇ МОЗКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ДІМА-РЕФЛЕКСОМЕТРІЇ

Основні терміни

НП – нервові процеси збудження-гальмування;

Психофізіологічне дослідження мозку за допомогою рефлексометрії - розуміння рефлексометрії, яке склалося під впливом уявлень про пропускну здатність людини при переробці інформації та уявлень про мозок, як про гомеостат другого ступеня, який, з одного боку, переробляє зовнішню інформацію і, з іншого боку, здійснює керування фізіологічними функціями організму, зокрема нервовими процесами (НП) за допомогою нервових імпульсів збудження-гальмування [28];

Асиметрія мозку – різниця між функціонуванням лівої та правої півкуль мозку, яка природно існує для здійснення автоматичної реакції в умовах рівнозначного вибору;

Симетрія-асиметрія НП на рівні мозку – це характеристика переважно міжпівкульової асиметрії НП, тобто стану переважання напруження НП однієї з півкуль мозку з короткочасними періодами стану симетрії напруження НП під час зміни знаку (інверсії) міжпівкульової асиметрії НП;

Психофізіологічна екологія людини – гомеостатична характеристика функціонального стану людини на рівні психофізіологічних показників роботи її мозку;

ДІМА – динамізм інверсійно-фізіологічної мануально-міжпівкульової асиметрії;

Гомеостаз – збереження (підтримка) коливання процесів в певному діапазоні, який забезпечує можливість компромісного прояву багатьох факторів;

ДІМА гомеостаз НП – гомеостаз НП, який забезпечується коливанням маятника ДІМА для підтримання життєдіяльності організму, зокрема балансу НП лівої та правої півкуль мозку;

ДІМА-технологія – динамометрична та рефлексометрична технологія психофізіологічної діагностики людини, що створена на основі явища ДІМА;